

УДК 159.9.072.432

DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2021.9.32>

РОЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ У ПРОЯВІ ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ

Олена Черних

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
пр. Гагаріна, 72, м. Дніпро, Україна, 49010
e-mail: chernykhlena1@gmail.com*

У статті представлено теоретичний огляд ролі індивідуальної релігійності у формуванні ціннісних орієнтацій. Зазначено, що релігійність розглядається як багатокомпонентна соціально-психологічна властивість особистості, що характеризує міру прийняття релігійних елементів у свідомості та поведінці людини. Розглядаючи релігійність, увагу зосереджено саме на внутрішній, індивідуальній релігійності, яка на противагу зовнішнім ознакам релігійності виступає глибинним морально-етичним кодексом, що визначає розуміння та ціннісну вагу для особистості таких інституцій, як шлюб, сім'я, подружня вірність, а також інших традиційних цінностей загалом. Унаслідок проведеного теоретичного дослідження встановлено відмінності у сприйнятті релігії у різному віці, а також розглянуто специфічні особливості індивідуальної релігійності у молодому віці, які виявляються в поєднанні релігійних уявлень та «мирських» переконань, частковому й неповному характері осмислення морально-етичних догм релігії, еклетичності світогляду тощо. У статті проаналізовано відмінності показників цінностей і релігійності молоді та осіб зрілого віку. Дослідження дозволило дослідити, що індивідуальна релігійність у молодому віці виступає засобом самореалізації, самовираження, пошуку себе, а у зрілому віці релігія може стати опорою, важливим складником у структурі особистісних цінностей. У цьому віці вибір релігійного шляху є результатом самостійного, усвідомленого рішення. Крім того, нами показано, що для людей зрілого віку характерні вищі показники мети в житті, релігійності як прикладу моральних норм, інтегрального показника релігійності. Під час емпіричного дослідження визначено зв'язки між індивідуальною релігійністю та показниками ціннісної сфери, а також виявлено, що релігійність структурує цінності особистості, визначає орієнтацію особистості, впливає на її самосвідомість та індивідуальні якості. Віруюча особистість характеризується релігійною ціннісно-смісловою орієнтацією, яка пояснює сенс життєвих подій та явищ співвіднесеністю з провидінням та замислом Бога. Загалом релігійність особистості впливає на формування її ціннісно-сміслових орієнтацій, структуруючи та ієрархізуючи їх певним чином.

Ключові слова: індивідуальна релігійність, ціннісно-сміслові орієнтації, молодий та зрілий вік, релігія

Актуальність. Сучасне українське суспільство характеризується реформативними процесами, політичними зрушеннями, кардинальними змінами соціокультурної та економічної ситуації, формуванням соціального індивідуалізму, за якого конструювання людського життя залежить переважно від самої людини. Саме ці трансформаційні процеси супроводжують становлення індивідуальної релігійності та позначаються на таких особливостях, притаманних сучасному українцю, як формування нової української церкви, велика частка «поза церковних» віруючих, поява «модних» традицій слідування релігійним обрядам, відсутність глибокого осмислення сповідуваних релігійних догм, превалювання зовнішньої релігійності, висока еклетичність світогляду релігійної особистості. З урахуванням неповноти та суперечливості релігійних уявлень українського суспільства

питання про роль індивідуальної релігійності у становленні ціннісно-сміслових орієнтацій стає особливо актуальним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій дає підстави вважати, що з одного боку, релігія – це певна система поглядів, обумовлена вірою в надприродне, яка містить моральні норми, типи поведінки, обряди, культові дії, об'єднання людей в організації, а з іншого – релігія є суб'єктивно-психологічним феноменом, що задовольняє емоційні, пізнавальні, етичні, естетичні потреби людей; комплекс суб'єктивних морально-психологічних переживань індивіда [6, с. 134]. Релігійність – це соціально-психологічна властивість особистості, ступінь прийняття елементів релігії, що виявляється у свідомості й поведінці особистості. Релігійність особистості є багатокомпонентною і включає когнітивний, афективний та поведінковий компоненти [2, с. 219]. Психологічні дослідження витоків, форм прояву і психологічних наслідків індивідуальної релігійності досліджували У. Джемс, В. Вундт, С. Холл, З. Фрейд, Е. Фромм, Г. Олпорт, Е. Носенко, С. Білорусов, О. Войнівська, Н. Каліна, С. Ставицька, Р. Грановська, В. Лубський, В. Москалець, О. Предко, Д. Смірнов, О. Сучкова, С. Черняєва, Ю. Щербатих, Д. Хамер, В. Веллс, Д. Траут, Ю. Макселон, М. Аргайл, Дж. Гарднер, Дж. Шумаєр та інші. Особливості сприйняття релігії у різному віці мають відмінності. Так, християнство в людей дорослого віку асоціюється з почуттями та відношенням до оточення, з християнським віровченням та символікою. Особливо значущою у цьому віці виявляється емоційна складова релігійності [18, с. 261]. У респондентів юнацького віку сприйняття релігії характеризується індивідуальним баченням. Спільним для всіх опитуваних осіб цього віку є те, що з одного боку феномен релігії сприймається ними як соціокультурний інститут, а з іншого – як один із складників життя. Поряд із релігійними уявленнями та моральними канонами в молодих людей присутні й «мирські» переконання. Для людей молодого віку характерною є неповнота духовно-релігійного тезаурусу у свідомості та частковий характер осмислення його глибинно-етичного змісту [16, с. 15]. Динаміка індивідуальної релігійності та ціннісно-сміслових орієнтацій обговорюється в роботах В. Ануріна, А. Бунас, В. Халанського, А. Коротаєва, Е. Носенко та інших [1, 3, 6, 10, 18]. Індивідуальна релігійність особистості узгоджує стиль життя людини, її поведінку, почуття і думки з вірогідними оцінками «Всевишнього», а відтак сприяє почуттю безпеки, захищеності, регламентованості життєвих подій, виступає в якості психологічного ресурсу подолання життєвих труднощів [10, с. 20].

Отже, характер зв'язку ціннісно-сміслових орієнтацій та індивідуальної релігійності особистості виявляється у впливі релігійності на процес формування системи ціннісно-сміслових орієнтацій, звужуючи діапазон їх прояву до прийнятних з огляду на релігію, структуруючи та ієрархізуючи цінності людини; формує її спрямованість, позначається на самосвідомості та особистісних якостях.

Методика та організація дослідження. У дослідженні брали участь 64 особи, які надали згоду щодо подальшої обробки даних, а саме: 31 людина віком від 19 до 39 років (1 група), 33 особи – віком від 40 до 60 років (2 група). Під час дослідження релігійності використані такі методики: тест-опитувальник вивчення рівня та структури індивідуальної релігійності (ТОР) Ю. Щербатих (1995) [9, с. 119] і Шкала релігійної орієнтації Г. Олпорта – Дж. Росса (Religious Orientation Scale, Allport & Ross, 1967) [20, с. 211]. Для визначення ціннісно-сміслових орієнтацій використано «Тест смисложиттєвих орієнтацій» («СЖО», 1992) Д. Леонтьєва, який є адаптацією тесту Дж. Крамбо, Л. Махолика «Мета життя» (Purpose-in-Life Test, «PIL»), «Портретний ціннісний опитувальник» (Adaptation of Portrait Values Questionnaire, «PVQ-57», 2017) Ш. Шварца (в адаптації Ш. Шварца та викладачів кафедри загальної психології та патопсихології під керівництвом завідувача

кафедри, професора І. Аршава) та опитувальник «Морфологічний тест життєвих цінностей» («МТЖЦ»), 2001) В. Сопова – Л. Карпушиної [13, с. 7]. Методами математико-статистичної обробки результатів дослідження є кореляційний аналіз Пірсона та встановлення відмінностей між групами за допомогою критерію U-Манна-Уїтні в пакеті IBM SPSS Statistics 20.

Результати дослідження. Нами встановлено існування відмінностей індивідуальної релігійності за тестом-опитувальником («ТОР») «Структура релігійності» серед вікових груп. У другій групі встановлено вищий показник за шкалою «релігійність як зразок моральних норм» ($U=39,44$, $p=0,005$). Імовірно, цей результат пов'язаний із властивим цьому віку вищим рівнем покірності, психологічної зрілості (визнання незначущості свого існування у круговерті життя); крім того, вік зрілості пов'язаний із вирішенням багатьох питань, відповідальністю за свою родину, відтак релігійність може виступати опорою для людей цієї вікової групи. Розбіжності за іншими шкалами виявилися не значущими, що, можливо, опосередковано нечисленною вибіркою та потребує поглибленого дослідження. Внаслідок аналізу розбіжностей за методикою «Релігійна орієнтація» у другій групі виявлено вищий рівень індексу релігійності ($U=28,64$, $p=0,058$). Імовірно, рівень індексу релігійності, відтак і тенденція до послідовної внутрішньої релігійності серед осіб зрілого віку, свідчить про ставлення до віри як до безумовної цінності, що пов'язано з більш зрілим, усвідомленим сприйняттям віри як частини власного життя та важливого складника структури особистісних цінностей.

За результатами аналізу зв'язків між релігійністю та показниками цінностей, досліджених за методикою «PQ-57», виявлено додатні кореляційні зв'язки між показниками «покірність» та «ставлення до релігії» ($r=0,326$, $p\leq 0,01$), «інтерес до невідомого» ($r=0,412$, $p\leq 0,01$), «віра у Вищі Сили» ($r=0,246$, $p\leq 0,05$), «толерантність» ($r=0,294$, $p\leq 0,01$); «внутрішня релігійність» та «стимуляція» ($r=0,253$, $p\leq 0,05$), «гедонізм» ($r=0,268$, $p\leq 0,05$), «особиста безпека» ($r=0,295$, $p\leq 0,05$), «традиції» ($r=0,269$, $p\leq 0,05$), «турбота» ($r=0,276$, $p\leq 0,05$); «індекс релігійності» й «автономність дії» ($r=0,267$, $p\leq 0,05$), «гедонізм» ($r=0,349$, $p\leq 0,05$), «особиста безпека» ($r=0,236$, $p\leq 0,05$). Встановлені від'ємні кореляційні зв'язки між такими показниками: «пошук у релігії підтримки» та «турбота» ($r=-0,251$, $p\leq 0,05$); «зовнішні ознаки релігійності» та «самоспрямування» ($r=-0,275$, $p\leq 0,05$), «традиції» ($r=-0,312$, $p\leq 0,05$), «турбота» ($r=-0,337$, $p\leq 0,01$), «універсалізм» ($r=-0,320$, $p\leq 0,01$) та «загальний показник» ($r=-0,271$, $p\leq 0,05$); «інтерес до невідомого» й «турбота» ($r=-0,267$, $p\leq 0,05$); «релігійна самосвідомість» і «стимуляція» ($r=-0,304$, $p\leq 0,05$), «гедонізм» ($r=-0,250$, $p\leq 0,05$); «турбота» ($r=-0,256$, $p\leq 0,05$); «загальний показник» ($r=-0,257$, $p\leq 0,05$); «релігійність як зразок моральних норм» і «стимуляція» ($r=-0,259$, $p\leq 0,05$), «традиції» ($r=-0,293$, $p\leq 0,05$), «турбота» ($r=-0,334$, $p\leq 0,01$). Кореляційні зв'язки між іншими показниками виявилися незначущими.

Отже, виявлені додатні кореляційні зв'язки між покірністю та вірою в надприродне, інтересом до невідомого та вірою у Вищі Сили, які, вірогідно, пов'язані із сприйняттям людиною свого життя як такого, що є незначним у масштабі Всесвіту, отже, людина демонструє покірність долі. Усвідомлення цього підштовхує особистість до пошуків основ буття, що гарантують безпеку, відтак особистість виявляє інтерес до невідомого, шукає допомоги у Вищих Сил або Творця. На це вказує також і Д. Гетьман, яка підкреслює, що невід'ємною складовою віри є покірність, зокрема покірне віддання Богові [4, с. 81]. Існуючий від'ємний зв'язок між турботою та пошуком у релігії підтримки, релігійною самосвідомістю та релігією як зразком моральних норм імовірно пов'язаний із тим, що особистість із високим рівнем внутрішньої потреби в релігійному віруванні відповідно догмам релігії демонструє високу просоціальність, а не лише піклується про себе або про членів своєї сім'ї.

Установлені в дослідженні від'ємні кореляційні зв'язки між зовнішніми ознаками релігійності та самоспрямуванням, традиціями, турботою, універсалізмом, загальним показником цінностей імовірно пов'язані з тим, що особистість, яка демонструє високий рівень зовнішніх ознак релігійності та соціально бажаної поведінки, є менш самостійною у власних ідеях та намірах. Особистість, яка виявляє зовнішні ознаки релігійності, розглядає релігію як «зовнішню» відносно себе та в контексті «корисності», «статусності», «респектабельності», «демократичності», тому в реальності не поділяє цінності, властиві особам із внутрішньою релігійністю, зокрема турботи про благополуччя групи, підтримки традиційних цінностей тощо.

Розглядаючи отриманий від'ємний кореляційний зв'язок між турботою та інтересом до невідомого, варто зауважити, що особистість із високим рівнем індивідуальної релігійності більш схильна до підвищення пріоритету просоціальної поведінки і включення в соціальні відносини, демонструючи відмову від інтересу до потойбічного, магічного, невідомого та «псевдонаук». Водночас виявлений додатний зв'язок між турботою та внутрішньою релігійністю пояснюється ймовірно прагненням особистості з високим рівнем індивідуальної релігійності бути відданим своїй релігійній групі й турбуватися про благополуччя її членів.

Від'ємні кореляційні зв'язки встановлено також між релігійною самосвідомістю та гедонізмом, стимуляцією. Разом із цим встановлено додатні кореляційні зв'язки між внутрішньою релігійністю та цінностями (стимуляцією і гедонізмом), а також між гедонізмом та індексом релігійності. Ймовірно, що з одного боку віруюча людина уникає індивідуалізму, почуттєвих задовольень, врегульованих нормами релігії, а з іншого боку цей результат пов'язаний із схильністю релігійної особистості до пошуку духовної гармонії, щастя та відчуття психологічного благополуччя і задоволення в житті, а також до особистісного росту, який є результатом глибокої віри та духовного піднесення. Відтак людина, яка усвідомлює себе релігійною особистістю, протиставляє релігійні цінності, що поділяє, цінностям індивідуалізму. Це підтверджують і висновки Г. Кулагіної-Стадніченко, М. Парашевіна та В. Халанського [8; 10; 18].

Встановлений у дослідженні від'ємний зв'язок між особистою безпекою та релігійною самосвідомістю свідчить можливо про те, що особи, які звертаються до релігії унаслідок пережитих життєвих криз або ситуацій, що піддали ризику безпеки людини, набувають унаслідок релігійних практик більш високого рівня стійкості основних релігійних переконань, почуттів, мотивів. Теоретичні висновки А. Котеньової дозволяють стверджувати, що в період випробувань для особистості з високим рівнем релігійності саме релігійні (християнські) цінності захищають, стають опорою в житті та сенсом існування [7, с. 38]. Пережиті кризи не руйнують життя релігійної особи, а лише збагачують її, тому особистість характеризується високим рівнем релігійної самосвідомості.

Нами виявлено наявність від'ємного зв'язку між загальним показником цінностей та релігійною самосвідомістю. Ймовірно особистість із високим рівнем внутрішньої потреби в релігійному віруванні більшою мірою демонструє духовні ціннісні орієнтації, релігійні переконання, а не лише цінності самоствердження та індивідуалізму.

Встановлений від'ємний зв'язок між релігійністю як зразком моральних норм і традиціями імовірно пов'язаний із можливим виникненням суперечливостей між традиційними поглядами та цінностями, що виходять стосовно релігії на моральні основи життя. Припускаємо, що специфіка морального розвитку в різному віці може позначатися на тому, чи віддає перевагу особа релігійності як зразку моральних норм або традиціям (сімейним, культурним) як компасу важливих цінностей у житті.

Ймовірно додатний зв'язок між індексом релігійності та автономністю дії пов'язаний із тим, що особистість із високим рівнем релігійності, хоча зовні здається замкненою

в жорсткі рамки умов, які диктує релігійна традиція, але насправді суб'єктивно відчуває себе вільною і щасливою. Така особистість вважає свої релігійні переконання результатом вільного внутрішнього вибору, а не наслідком нав'язування їх силою. Р. Тітов також указує на те, що автономна мотивація пов'язана з більшою «глибиною» релігійності [17, с. 1].

Нами виявлено додатні кореляційні зв'язки за шкалами «цілі в житті» та «релігійна самосвідомість» ($r=0,263$, $p\leq 0,05$) і «релігійність як зразок моральних норм» ($r=0,260$, $p\leq 0,05$). Не виявлено значущих кореляційних зв'язків за іншими показниками. Додатні кореляційні зв'язки між цілями в житті та релігійною самосвідомістю та релігійністю як зразком моральних норм можливо пов'язані з тим, що особистість, яка характеризується релігійною самосвідомістю, має цілі в житті, що надають життю відчуття сенсу, направленості й часової перспективи. Цілі в житті релігійної особистості погоджуються з моральними нормами релігії (шкала «релігія як зразок моральних норм»), об'єднують потреби й цінності особи та суспільні норми, пронизують усе життя особистості. Аналогічні показники отримані в дослідженні В. Халанського на вибірці студентів [18, с. 261].

Встановлено додатні кореляційні зв'язки між такими показниками:

- «саморозвиток» та «віра у Вищі Сили» ($r=0,269$, $p\leq 0,05$), «релігійна самосвідомість» ($r=0,303$, $p\leq 0,05$); «досягнення» та «релігія як філософська концепція» ($r=0,302$, $p\leq 0,05$), «пошук в релігії підтримки» ($r=0,311$, $p\leq 0,05$), «зовнішні ознаки релігійності» ($r=0,353$, $p\leq 0,01$), «віра у Вищі Сили» ($r=0,382$, $p\leq 0,01$), «релігійна самосвідомість» ($r=0,419$, $p\leq 0,01$), «релігійність як зразок моральних норм» ($r=0,378$, $p\leq 0,01$);

- між «матеріальним положенням» і «пошуком у релігії підтримки» ($r = 0,306$, $p\leq 0,05$), «віра у Вищі Сили» ($r = 0,308$, $p\leq 0,05$);

- між «збереженням індивідуальності» та «пошуком у релігії підтримки» ($r = 0,253$, $p\leq 0,05$), «інтересом до невідомого» ($r=0,273$, $p\leq 0,05$), «вірою у Вищі Сили» ($r=0,283$, $p\leq 0,05$), «релігійною самосвідомістю» ($r=0,263$, $p\leq 0,05$);

- «освітою» та «пошуком у релігії підтримки» ($r=0,304$, $p\leq 0,05$), «релігійною самосвідомістю» ($r=0,314$, $p\leq 0,05$);

- між «сім'єю» та «пошуком у релігії підтримки» ($r=0,260$, $p\leq 0,05$), «вірою у Вищі Сили» ($r=0,329$, $p\leq 0,01$);

- між «громадською активністю» та «вірою як філософською концепцією» ($r = 0,309$, $p\leq 0,05$), «пошук у релігії підтримки» ($r=0,247$, $p\leq 0,05$), «вірою у Вищі Сили» ($r=0,316$, $p\leq 0,05$), «релігійною самосвідомістю» ($r=0,349$, $p\leq 0,01$);

- між «фізичною активністю» та «зовнішніми ознаками релігійності» ($r=0,316$, $p\leq 0,05$), «інтересом до невідомого» ($r=0,300$, $p\leq 0,05$), «вірою у Вищі Сили» ($r=0,290$, $p\leq 0,05$), «релігійною самосвідомістю» ($r=0,270$, $p\leq 0,05$).

Внаслідок проведеного дослідження виявлено від'ємні кореляційні зв'язки між шкалами «досягнення» та «внутрішня релігійність» ($r= - 0,275$, $p\leq 0,05$). Припускаємо, що особистість із високим рівнем індивідуальної релігійності схильна регулювати свої плани й досягнення відповідно до норм моралі, керуючись моральними принципами релігії у житті, що пов'язано зі встановленим додатнім кореляційним зв'язком між досягненнями та релігійністю як зразком моральних норм.

Під час життєвих криз і проблем, які стосуються матеріального становища релігійної особистості, вірогідно вона звертається до релігії, Вищих Сил і Творця, шукаючи допомоги й підтримки в молитвах. Це припущення пов'язане зі встановленим додатнім кореляційним зв'язком між пошуком у релігії підтримки, вірою у Вищі Сили та матеріальним становищем особистості.

Ймовірно особистість, яка прагне досягти конкретних результатів і схильна до планування цілеспрямованих досягнень, може звертатися до релігії по допомогу в період

життєвих труднощів і проблем, коли заплановані досягнення з певних причин стають неможливими, що пов'язано з виявленими кореляційними зв'язками між досягненнями та релігією як філософською концепцією, пошуком у релігії підтримки, зовнішніми ознаками релігійності, вірою у Вищі Сили та релігійною самосвідомістю. У випадку переважання зовнішньої релігійності та прагнення до досягнень особистість може вдаватися до демонстрації зовнішніх ознак релігійності з метою підвищення статусу, респектабельності, лояльності оточуючих тощо. У ситуації високого рівня внутрішньої релігійності особистість, орієнтована на досягнення, скоріше за все буде виконувати релігійні ритуали, що входять до поведінкової сфери релігійності, прагнути до духовного та особистісного зростання.

Особа з високим рівнем орієнтації на досягнення відповідно до отриманих результатів характеризується тенденцією до ідеалістичної філософії (що визначає й відповідне ставлення до релігії) і свідомо нехтує реальними практичними умовами життя внаслідок віри у Вищі Сили та внутрішньої потреби у віруванні, прагне до суспільних досягнень (а не егоїстичних), до досягнень розуму й моралі над матеріальним і меркантильним, що й пояснює додатній зв'язок між громадською активністю та релігією як філософською концепцією, а також між громадською активністю та вірою у Вищі Сили, релігійною самосвідомістю.

Ймовірно релігійні особи, для яких сфера сім'ї є високо значущою, схильні віддавати багато сил і часу вирішенню проблем своєї сім'ї, тому в ситуаціях життєвих криз і сімейних проблем частіше шукають допомоги саме в релігії, що також пояснює додатній зв'язок сім'ї та віри у Вищі Сили. Це підтверджують додатні кореляційні зв'язки між показниками сім'ї, освіти, громадської активності та пошуку в релігії підтримки.

Релігійній особі з високим рівнем потреби у збереженні індивідуальності притаманна внутрішня потреба в релігійному віруванні (а не сформована внаслідок впливу соціуму), високий рівень релігійної зрілості та опора на власну індивідуальність під час життєвих криз. Це підтверджує додатній кореляційний зв'язок між збереженням індивідуальності та пошуком у релігії підтримки, релігійною самосвідомістю, вірою у Вищі Сили, інтересом до невідомого. Висока значущість збереження індивідуальності як життєвої цінності для людини ймовірно виявляється в тенденції орієнтуватися на власний почуттєвий релігійний досвід, власні переконання тощо.

Припускаємо, що особа з внутрішньою потребою в релігійному віруванні характеризується такими рисами: активністю та заангажованістю (зацікавленням релігійними питаннями), відкритістю (до позитивних контактів з іншими течіями та позиціями), прагненням до розширення світогляду, високим рівнем потреби в пізнанні, що пов'язано із встановленим додатнім кореляційним зв'язком між релігійною самосвідомістю та освітою, а також між вірою у Вищі Сили, релігійною самосвідомістю та саморозвитком. Ймовірно, додатній зв'язок між фізичною активністю людини та зовнішніми ознаками релігійності пов'язаний із виконанням релігійних ритуалів, церковних календарних обрядів, паломництв, інших проявів поведінкової складової релігійності.

За результатами дослідження встановлено додатній кореляційний зв'язок між фізичною активністю та вірою у Вищі Сили, релігійною самосвідомістю, інтересом до невідомого, що пов'язане можливо зі схильністю релігійної особистості цінувати своє життя, здоров'я як «дар Бога», відтак приділяти увагу своїй фізичній формі, займатися фізичною активністю.

Нами сформульовані такі **висновки**: 1) індивідуальна релігійність особистості – це багатокomпонентна соціально-психологічна властивість особистості, що характеризує суб'єктивне відображення і міру сприйняття елементів релігії у свідомості

й поведінці особистості; 2) встановлено відмінності ціннісно-смислових орієнтацій і релігійності осіб молодого і зрілого віку, а також виявлено кореляційні зв'язки між показниками цінностей і релігійністю. Визначено, що ціннісно-смислові орієнтації релігійної особистості мають свої відмінності у вікових періодах. У молодому віці ціннісно-смислові орієнтації характеризуються нестійкістю, еkleктичністю, переплітаються між собою протилежні лінії релігійних канонів та секулярні, «мирські» переконання у свідомості особистості. У зрілому віці розвивається прагнення до більш глибокого, усвідомленого сповідання релігійних принципів, розгляду релігії як зразка моральних норм; 3) схарактеризовано, що характер зв'язку релігійності особистості та її ціннісно-смислових орієнтацій є двостороннім: релігійні догми та настанови визначають смислові життєві орієнтації людини, а ціннісно-смислові орієнтації опосередковують свідомий вибір чи відторгнення релігії людиною. Перспективою подальших досліджень ми вбачаємо дослідження структури релігійності як компенсаторно-захисного механізму осіб старечого віку.

Список використаної літератури

1. Анурин В. Религия как фактор социальной интеграции. *Социологические исследования*. 2013. № 1. С. 135–146.
2. Ачинович Т. Актуальные проблемы исследования религиозности в современной отечественной психологии. *Ярославский педагогический вестник. Психолого-педагогические науки*. 2013. № 3. Том II. С. 219–222.
3. Бунас А.А. & Черних О.А. Теоретико-аналітичний огляд з проблеми дослідження ціннісно-смиислової сфери особистості (віковий аспект). *Молодий вчений*. 2020. Т. 12. Вип. 88. С. 44–48.
4. Гетьман Д. Релігієзнавчо-теологічний та світоглядний аналіз ідентифікації релігійної віри. *Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія*. 2011. № 16 (2). С. 81–89.
5. Єсип М. Особливості самосвідомості віруючих, які переживають релігійну кризу. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*. 2013. № 42. С. 47–54.
6. Коротаев А., Зинькина Ю., Шульгин С. & Быканова Д. Почему пожилые люди более религиозны, чем молодые? Когортные и возрастные факторы, или будущее религиозных ценностей в экономически развитых странах. *Религиоведение*. 2017. Т. 3. № 3. С. 134–144.
7. Котенева А. Духовные ценности как фактор психологической защищенности личности. *Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова*. 2008. Т. 14. № 4. С. 38–44.
8. Кулагіна-Стадніченко Г. Категорія любові як аксіологічний маркер індивідуальної релігійності православного віруючого. *Українське релігієзнавство*. 2016. № 77. С. 22–28.
9. Мягков И., Щербатых Ю. & Кравцова М. Психологический анализ уровня индивидуальной религиозности. *Психологический журнал*. 1996. Т. 17. № 6. С. 119–122.
10. Носенко Е., Дмитренко В. Індивідуальна релігійність як психологічний ресурс подолання самотності людиною пізнього зрілого віку: Монографія (електронне видання). Дніпро: ФОП Сова Д.І., 2017. 81 с.
11. Паращевін М. Релігійність та цінності особистості. *Соціальні виміри суспільства*. 2009. С. 327–336.
12. Пирог Г. Психологічні аспекти функціонування релігійних цінностей (християнський аспект). *Українське релігієзнавство: Бюлетень Української Асоціації релігієзнавців і Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України*. 2006. № 39. С. 93–102.
13. Райгородский Д. Практическая психодиагностика. Москва.: Бахрах-М, 2011. 672 с.

14. Сапожник Д. & Швец Ю. Особливості сприйняття релігії в юнацькому віці. *Вид-во ЖДУ імені Івана Франка*. 2017. № 9. С. 106–108.
15. Сахарова Т. Возрастная динамика смысложизненных ориентаций личности. *Вестник ВГТУ*. 2012. № 10 (2). С. 156–158.
16. Терновська Д. Психологічні наслідки індивідуальної релігійності особистості: автореф. Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.01 Дніпропетровськ, 2012. 20 с.
17. Титов Р. Интернализация религиозности и ее диагностика в теории самодетерминации [Электронный ресурс]. Режим доступа: URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/internalizatsiya-religioznosti-i-ee-diaagnostika-v-teorii-samodeterminatsii>
18. Халанський В. Зв'язок релігійного фактора та ціннісно-смыслових структур особистості. *Експериментальні дослідження в галузі християнської психології*. «Вісник». 2012. Вип. 3 (19). С. 261–273.
19. Храмова К. Особенности самосознания современной молодежи с различной религиозной ориентацией : дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11 Уфа, 2004. 153 с.
20. Allport G., Ross J. Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1967. № 5 (43). 243 p.

THE ROLE OF PERSONAL RELIGIOUSNESS IN THE MANIFESTATION OF VALUE ORIENTATIONS OF PERSONALITY

Olena Chernykh

*Oles Honchar Dnipro National University,
72, Gagarina avenue, Dnipro, Ukraine, 49010
e-mail: chernykhlena1@gmail.com*

This article presents a theoretical review of the role of personal religiosity in the formation of value orientations. It is stated that religiosity is viewed as a complex component of socio-psychological characteristic of a person, which characterizes the degree of acceptance of religious elements in the mentality and behavior of people. In this article attention is focused on the internal, personal religiosity, which, in contrast to the external signs of religiosity, acts as a profound moral and ethical code. Personal religiosity determines understanding and value for a person of such institutions as love, family, friendship, loyalty, as well as other traditional values in general. As a result of the theoretical research, the differences in the perception of religion in different age groups were established, as well as the specific features of personal religiosity in young people were examined. These peculiarities are revealed in the combination of religious beliefs and non-religious perceptions, partial and incomplete interpretation of moral and ethical dogmas of religion, eclecticism of worldview, etc. The article analyzed the differences in indicators of values and religiosity of young adults and middle-aged people. The research allowed us to investigate that personal religiousness in young people is a means of self-fulfillment, self-expression, self-seeking. For middle-aged people, religion can become a support, an important component in the structure of personal values. At this age, the choice of a religious path is the result of a self-determined, informed decision. It was also shown that middle-aged people are characterized by higher indicators of purpose in life, religiosity as an example of moral norms, an integral indicator of religiosity. As a result of empirical research the links between personal religiosity and indicators of the value sphere were determined. It was found that religiosity structures personal values, determines person's orientation, influences his/her self-consciousness and individual characteristics. A believing person is characterized by a religious orientation of values, which explains the sense of life events and phenomena in relation to the providence and purpose of God. In general, personal religiosity influences the formation of its value-meaning orientations, structuring and hierarchizing them in a certain way.

Key words: personal religiousness, value orientations, young adults and middle age, religion.